

Aleksi Lehikoinen¹ ja Aino Juslén^{2,1}

Hömötiaisen ja muiden lajien uhanalaisuusarvioinnista

Lehikoinen A., Juslén A. (2025). Hömötiaisen ja muiden lajien uhanalaisuusarvioinnista. Metsätieteen aikakauskirja 2025-25003. Tieteen tori. 3 s. <https://doi.org/10.14214/ma.25003>

Yhteystiedot ¹Luonnontieteellinen keskusmuseo, Helsingin yliopisto, Helsinki; ²Suomen ympäristökeskus, Helsinki

Sähköposti aleksi.lehikoinen@helsinki.fi

Hyväksytty 9.5.2025

Tapani Lahti pohti Metsätieteen aikakauskirjan artikkelissa (<https://doi.org/10.14214/ma.24023>) katoaako hömötiainen Suomesta. Kirjoitus piti sisällään useita virheellisiä päätelmiä, joita seuraavassa oioimme. Lahti päättelee käynnissä olevan lintuatlaksen kartan perusteella, että koska lajin levinneisyysalue ei ole merkittävästi muuttunut, lajille löytyy edelleen eri puolilta maata pesintään sopivaa elinympäristöä. Tässä päätelmässä on useita heikkouksia. Ensinnäkään, Lahti ei esitä perusteluiksi elinympäristöaineistoa. Toiseksi, lintuatlaksessa tarkastellaan tilannetta 10 km × 10 km ruuduilla. Laji voi onnistua pesimään pitkään samalla ruudulla, mutta heikentyneen elinympäristön laadun takia populaatio pienenee ja lopulta häviää paikallisesti. Tätä ilmiötä kutsutaan myös sukupuuttovelaksi, jota muun muassa edesmenenyt akateemikko Ilkka Hanski sekä akatemiaprofessori Otso Ovaskainen ovat ansiokkaasti tutkineet. Lahti on tarkastellut hömötiaisen tilannetta 100 km² atlasruuduilla. Näin karkealla tasolla ja isoilla ruuduilla paikalliset sukupuutot eivät näy vielä voimakkaasti levinneisyysalueen pienenemisenä. On kuitenkin hyvä huomata, että lajin pesinnän todennäköisyys on laskenut monien lintuatlasruutujen alueella, mikä heijastaa tapahtunutta kannan laskua. Paikallisten sukupuuttojen tilanne näyttäisikin todennäköisesti suuremmalta, jos aineistoa olisi kerätty 1 km × 1 km ruuduissa.

Hömötiaisen runsaus on vähentynyt suomalaisten linja- ja pistelaskentojen perusteella Lahden esittämien lintuatlasjaksojen välillä noin 44 %, reilun neljän prosentin vuotuisella väheneemisvauhdilla. Vastaavalla nopeudella kannasta on jäljellä 30 vuodessa neljännes ja 50 vuodessa enää kymmenesosa. Hömötiaisen tuorein uhanalaisuusluokitus vuodelta 2019, erittäin uhanalainen (EN), tulee lajin vähenemisnopeudesta. Uhanalaisuutta arvioidaan kolmen sukupolven tai vähintään kymmenen vuoden tarkastelujaksolla. Hömötiaisella kolmessa sukupolvessa eli 14 vuodessa lajin pesimärunsaus väheni 53 %, kun 50 % lasku on EN-uhanaisuusluokkaan johtava raja-arvo. Kun kanta laskee riittävän pieneksi, voi se kadota paikallisesti tai laajemminkin jo pelkästään satunnaistekijöiden takia.

Olemme Lahden kanssa samaa mieltä siitä, että ennustaminen on vaikeaa. Suomessa ei ole arvioitu lajin uhanalaisuutta tulevaisuuden ennusteiden perusteella, vaikka se kansainvälisen luonnonsuojelujärjestön (IUCN) ohjeiden mukaan olisi mahdollista häviämiskäytännön kvantitatiivisten

analyysien (E-kriteeri) perusteella. Tulevaisuuden ennustamisen tulisi tällöin pohjautua tieteellisesti perusteltuihin kvantitatiivisiin analyysihin, joissa tulisi huomioida lajin elinvaatimukset populaatiomallilla. Lahden esittämä skenaario hömötiaisen kannan vähenemisen pysähtymisestä ei täytä tällaisia kriteerejä. Uhanalaisuusarvointi tulee jatkossakin perustumaan ensisijaisesti tietoihin lajien populaatioiden koosta ja niissä tapahtuneiden muutosten suuruuteen ja nopeuteen.

Lahti kritisoi lopuksi IUCN:n kriteerejä lajien häviämistodennäköisyyksistä, joita pitää liioiteltuina. Kriteereihin perustuvan uhanalaisuusarvioinnin etu on siinä, että uhanalaisuusluokkaan sijoittuminen perustuu tutkimukseen pohjautuviin ennalta määriteltyihin raja-arvoihin ja periaatteisiin. Huomioitavia tekijöitä on useita, ja lajit voivat olla uhanalaisia eri syistä. Uhanalaisuusarvointia voidaan soveltaa kaikille lajeille lajiryhmästä huolimatta, mikä mahdollistaa myös lajien välisen ja lajiryhmien välisen vertailun. Uhanalaisuusarviointien tuloksia arvioitaessa on hyvä pitää mielessä, että lajin uhanalaisuusluokka voi parantua, vaikka lajin runsaus olisi aiempaa alhaisempi.

Mikäli hömötiaisen pesimäkanta putoaisi 1980-luvun huippuvuosien 1,4 miljoonasta parista noin 20 000 pariin ja vakiintuisi 20 vuodeksi tälle tasolle, voisi laji uhanalaisuusluokituksen kriteerien perusteella olla elinvoimainen. Vaikka häviämiskasvu Suomesta taantumisen pysähtymisen vuoksi vaikuttaisi tällöin olevan poistunut, olisiko laji silti pitkällä tähtäimellä turvassa populaation ollessa vain murto-osa aiemmasta? Yleisten ja runsaiden lajien nopea väheneminen on huolestuttavaa etenkin siksi, että ne ovat merkkejä laaja-alaisista muutoksista ympäristössämme. Vähemmän seurattujen lajiryhmien muutoksia emme pysty puutteellisen seurannan vuoksi usein edes riittävällä tarkkuudella havaitsemaan, minkä vuoksi monissa muissa lajiryhmissä kuin linnuissa uhanalaisuusarvointi voi antaa luonnon köyhtymisestä todellisuutta paremman kuvan.

On hyvä tiedostaa, että runsaankin lajin katoaminen pitemmällä aikajänteellä on mahdollista, ellei voimakkaaseen taantumiseen reagoida ajoissa ja oikein toimenpitein. Kotimaisista linnuista esimerkkinä toimii peltosirkku, joita nykytietämyksen mukaan pesi vielä 1980-luvulla satoja tuhansia pareja Suomessa, mahdollisesti enemmän kuin hömötiaisia tällä hetkellä pesii Suomessa. Nyt jäljellä on korkeintaan pari tuhatta paria ja laji uhkaa kadota Suomesta lähivuosina. Peltosirkku eroaa hömötiäisestä siinä, että peltosirkku muuttaa talveksi Afrikkaan ja osa sen vähenemiseen johtaneista syistä voi olla Suomen ulkopuolella, vaikkakin viljelysmaiden muutokset ovat meilläkin vaikuttaneet pesintäedellytyksiin. Hömötiainen puolestaan viettää koko vuoden Suomen metsissä, joten syyt lajin vähenemiseen ovat täällä ja voimme niihin itse vaikuttaa. Vertaisarvioitujen pohjois-eurooppalaisten alkuperäistutkimusten mukaan elinympäristön laadun heikentyminen hakkuiden takia on keskeinen tekijä hömötiaisen vähenemisessä.

Lopuksi haluamme korostaa, että yleisesti ottaen lajin sukupuuton toteaminen laajalta, kuten Suomen kokoiselta alueelta, on paljon vaikeampaa kuin lajin levittäytymisen ja runsastumisen toteaminen. Koko alueen läpikäyminen ja sukupuuton vahvistaminen vie usein vuosikymmeniä lajin todellisen katoamisen jälkeen. Esimerkiksi kiljuhanhen viimeinen varmistettu pesintä Suomesta on 1990-luvulta. On kuitenkin mahdollista, että laji voi pesiä joinakin vuosina Suomen syrjäisillä tunturialueilla, koska Fennoskandian pienen populaation tunnetut pesimäalueet sijaitsevat lähellä Norjan puolella. Koska täyttä varmuutta häviämisestä ei ole, laji on Suomessa äärimmäisen uhanalainen (CR). Monien muiden lajien kohdalla jo tapahtunutta häviämistä pidetään todennäköisempänä, mutta jos täyttä varmuutta ei ole, on näille lajeille kirjattu lisämerkintä *mahdollisesti hävinnyt*. Vuoden 2019 uhanalaisuusarviointiin sisältyy 188 tällaista lajia. Sama sukupuuttoon julistamisen vaikeus pätee myös globaalisti. Esimerkiksi vasta tänä vuonna todettiin, että hyvin suurella todennäköisyydellä kaitanokkakuovi on kuollut sukupuuttoon, vaikka lajin viimeinen havainto tehtiin 1995, jo kolmekymmentä vuotta sitten.

Lahden esille nostama lajin häviäminen on vain yksi luontokadon lopullinen tarkastelutaso. Luontokato etenee vähän kerrallaan, populaatio populaatiolta, alue alueelta. Uhanalaisuusarviointi tiivistää vakiintuneella tavalla tietoa Suomen lajien valtakunnallisesta tilanteesta ja muutoksista

huolimatta siitä johtaako negatiivinen kehitys lopulta tietyn lajin häviämiseen maastamme kokonaan vai ei. Onnistuneen luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen ja sen tilan parantamisen kannalta olisikin keskeistä kiinnittää enemmän huomiota varhaisiin merkkeihin lajien populaatioiden ja niiden elinympäristöjen heikentymisestä. Tämä koskee erityisesti silmälläpidettäviksi (NT) luokiteltuja lajeja.

Lähteitä

- Buchanan GM, Chapple B, Berryman AJ, Crockford N, Jansen JJFJ, Bond AL (2025) Global extinction of Slender-billed Curlew (*Numenius tenuirostris*). Ibis 167: 357–370. <https://doi.org/10.1111/ibi.13368>.
- Cirule D, Krama T, Krams R, Elferts D, Kaasik A, Rantala MJ, Mierauskas P, Luoto S, Krams IA (2017) Habitat quality affects stress responses and survival in a bird wintering under extremely low ambient temperatures. Sci Nat 104, article id 99. <https://doi.org/10.1007/s00114-017-1519-8>.
- Hanski I, Ovaskainen O (2002) Extinction debt at extinction threshold. Conserv Biol 16: 666–673. <https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.2002.00342.x>.
- Hyvärinen E, Juslén A, Kemppainen E, Uddström A, Liukko UM (toim) (2019) Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/299501>.
- Kumpula S, Vatka E, Orell M, Rytönen S (2023) Effects of forest management on the spatial distribution of the willow tit (*Poecile montanus*). For Ecol Manag 529, article id 120694. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2022.120694>.
- Lehtikoinen A, Pakanen VM, Kivinen S, Kumpula S, Lehto V, Rönkönen S, Vatka E, Virkkala R, Orell M (2024) Population collapse of a common forest passerine in northern Europe as a consequence of habitat loss and decreased adult survival. For Ecol Manag 572, article id 122283. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2024.122283>.
- Sifczyk C, Brotons L, Kangas K, Orell M (2003) Home range size of willow tits: a response to winter habitat loss. Oecologia 136: 635–642. <https://doi.org/10.1007/s00442-003-1256-x>.
- Vatka E, Kangas K, Orell M, Lampila S, Nikula A, Nivala V (2014) Nest site selection of a primary hole-nesting passerine reveals means to developing sustainable forestry. J Avian Biol 45: 187–196. <https://doi.org/10.1111/j.1600-048X.2013.00250.x>.